

Zorg voor de toekomst

In gesprek met Marc Colpaert en Leen Hermkens

door Mirjam Diatlowicki en Wilma van Klaveren

We spreken met Leen Hermkens en Marc Colpaert na afloop van het VCW symposium 'Zorg voor de toekomst' op 17 maart jl. Leen Hermkens sprak de veertiende Ammy van Heusdenlezing uit, over welke plek wij kinderen kunnen geven in ons hulpverlenend handelen. Marc Colpaert sprak over interculturele opvoeding. Hermkens is contextueel therapeut VCW reg., werkzaam bij CLAS, opleider bij Leren over Leven en co-auteur van 'Leren over leven in loyaliteit'. Colpaert is Belgisch cultuurfilosoof en auteur van het boek 'Tot waar beide zeeën samenkomen'.

De dag was voor beide sprekers intensief. Hermkens moest haar lezing ter plekke aanpassen vanwege problemen met de powerpoint presentatie. Colpaert zou diezelfde week nog zijn schoonzus moeten begraven.

Er lopen een paar belangrijke lijnen door het gesprek. Het centrale thema gaat over hoe we omgaan met het onverwachte dat onze bestaande structuren en onze schijnbare controle doorbreekt. Kinderen doen dat en nieuwe medelanders, afkomstig uit andere culturen, doen dat.

Een tweede lijn gaat over de arrogantie van de westerse samenleving waarin we het idee hebben dat wij het allemaal weten. Ook voor therapeuten een valkuil. Zo maken we de cliënt of de ander uit andere culturen klein.

Een derde lijn is armoede en sociale verhoudingen.

Wat is de verbinding tussen jullie beider lezingen?

Colpaert: 'De verbinding is hoe het onverwachte te accepteren. Het onverwachte van een kind, van een vreemde. Zowel door kinderen als door vreemdelingen ontplooit de werkelijkheid zich anders. Ik denk dat we daar op dit moment in onze cultuur niet voor toegerust zijn. Het onverwachte zou ons beter kunnen maken als we vertrouwen hadden. Maar we weten niet hoe we ons moeten laten raken. We zijn bang en laten ons angstig, vijandig maken.'

Hermkens: 'Kun je ooit toegerust zijn om je te laten raken door het onverwachte? Als je toegerust bent, denk je namelijk dat je tools hebt om de controle weer terug te krijgen.'

Colpaert: 'Nee, het gaat er juist om dat je de controle loslaat. Dat je uitgangspunt

is: alles kan mij overkomen. Dit wat jou overkwam, Leen, daar heb je geen controle over. Er is een gezegde in het Arabisch of in het Urdu dat zegt: If it is meant to be. Tot morgen, if it is meant to be. Zoals onze ouders zeiden: als het God behaagt. Daar wordt nu om gelachen, dat is allemaal weg. Maar eigenlijk kun je niet zonder dat soort overgave. Je moet dus altijd die onverwachte factor met je meenemen.'

Hermkens: 'De techniek liet me vlak voor mijn lezing in de steek. Met de baas van de technici ontstond een botsing over schuld. Pas toen de schuldvraag weg was, konden we verder. Het ging erom: hoe kunnen we dit samen aanpakken? Het onverwachte, los van schuld, maar wel met verantwoordelijkheden.'

Als je dat naar de interculturele realiteit draait van mensen met burens die ze niet begrijpen of voor wie ze bang zijn, wat kun je dan doen? Wat zijn dan handvatten of tools die mensen kunnen helpen?

Colpaert: ‘Voor mij is de vraag hoe ik het kan uithouden. Ik kan hen niet veranderen. Misschien wordt het geloof in de maakbaarheid van de samenleving nu wel op de proef gesteld. Je kunt de samenleving niet veranderen op de manier die je zou willen. Ik kan er wél zo in gaan staan en zodanig transformeren, dat het mij niet onderuit haalt, mij niet van mijn spoor afbrengt. En dat is een spoor van mededogen en gerechtigheid.’

Er zijn veel mensen die in buurten wonen waarin ze omringd worden door allerlei culturen waarvan ze geen idee hebben en die ze bedreigend en lastig vinden.

Hermkens: ‘De mensen die in zo’n buurt wonen zien zichzelf niet weerspiegeld en kunnen geen definiëring vinden van zichzelf, van hun eigenwaarde en van wie ze zijn. Mijn dochter reist door India en als ik de verslagen lees en hoor, dan is zij een beetje Indiaas geworden. Ik denk dat mensen die niet gezien en niet erkend worden, die de diepe bron in zichzelf niet voldoende hebben kunnen uitbouwen, zich ook niet kunnen laten spiegelen. Dan gaat het ook over autonomie, over heteronomie, met behulp van anderen, want het gaat niet om ‘alleen’, het gaat altijd over ‘samen’, over ‘in between’.’

Colpaert: ‘Niet iedereen kan reizen. Dat is de metafoor, die ik gebruikte in de lezing. Misschien moeten we in ons land echt beter zoeken wie momenteel eigenlijk de beste gidsen zijn. Die moeten voorgaan. En dan reis je mee, en dan blijkt het water – zoals bij Nacer Khemir – toch niet zo koud en niet zo vreemd. Reizen is echt transforme-

ren door het spiegelen van de ander, die zelf ook gespiegeld wordt. Ik heb twee, drie jaar geleden een voordracht gehouden in Amsterdam en zei toen: ‘Wilders, wie was je opa en heeft opa nooit verhaaltjes verteld?’ En ik vertelde toen een mooi mythisch verhaal uit de Koran over de zoektocht van Mozes naar de twee zeeën. We hebben mensen nodig die ons helpen om de geschiedenis ook poëtisch en mythisch te lezen.’

Hermkens: ‘Maar dat gaat dus eigenlijk over in welke mate iemand zich de geschiedenis kan toe-eigenen, verteren en opnieuw creëren. Als Wilders zijn opa niet toestaat

‘Misschien moeten we in ons land echt beter zoeken wie momenteel eigenlijk de beste gidsen zijn. Die moeten voorgaan.’

met zijn verhaaltjes, dan kan hij dat niet meenemen en dan moet hij iets afwijzen, zo is mijn hypothese. Ik ben benieuwd waar die opa vandaan kwam.’

Colpaert: ‘Wie zijn de gidsen in de maatschappij? Ik kijk dikwijls naar de Nederlandse televisie en ik heb dus ook werkers in die buurten gehoord. Die mensen zeggen: ‘We hebben alles gedaan.’ Ik geloof het voor honderd procent, maar dit is een klus van 150 jaar. Het is dus niet iets wat we morgen even kunnen oplossen, dat is echt een fout idee. Bovendien haken de huidige toestanden aan bij scheve verhoudingen in de maatschappij van jaren her.’

Je zegt dus eigenlijk dat deze nieuwe Nederlanders, de sociale problemen zichtbaar maken...

Colpaert: ‘Wij dachten dat wij gearriveerd waren. Wij dachten dat het goede

niveau bereikt was. En nu komen verdorie die vreemdelingen binnen en moeten we opnieuw beginnen! Ja, zo is dat: we moeten opnieuw beginnen. Maar toch niet helemaal. Het is geen tabula rasa, die we moeten maken. We moeten gewoon raken aan vermenging en transformaties. Waar we wel mee kunnen starten is een plaats te geven aan sociale klassen die geen kansen hebben, aan mensen die economisch geen erkenning krijgen. Dat is een gegeven dat telkens weer andersneeuwt.’

Even terug naar de wijken. Als we een connectie tussen jullie proberen te maken, dan denken we steeds: met je buurman, dat is allemaal heel klein. Op hoog niveau heb je de mensen nodig, maar wat moet je nu doen met je burens die herrie maken of die het anders doen dan jij? En wat moet je met dat kind in je spreekkamer doen dat zich helemaal niet aan de regels van de therapiesessie houdt? Is het dan niet gewoon maar vragen: ‘Wat heb je getekend?’ En aan je buurvrouw vragen: ‘Hoe maak jij de kippensoep?’ Is dat het? Zou dat helpen, of juist niet?

Hermkens: ‘Niet alleen misschien.’

Colpaert: ‘Ik heb geen pasklaar antwoord. Ik heb een netwerk, ik heb vrienden, ik heb jullie, ik kom naar Utrecht. Kijk eens wat ik allemaal kan! Maar die buurman kan ik niet uitleggen wat ik vandaag gezegd heb. Ik denk dat ik door mijn daden en mijn houding tegenover het leven wel kan laten voelen dat hij meer is dan de buurman met het label ‘vervelend’, of ‘lastpost’, of ‘ongewenst’. En je hebt wellicht wel gelijk. Misschien moet ik met hem spitten, over de kippen en de soep spreken. Maar niet vanuit de positie ‘dat is nu eenmaal zijn niveau, hij kan niet beter.’ De aanvaarding van die buurman veroorzaakt ook een crisis

bij mij. En blijkbaar willen we crisissen snel ‘geregeld’ krijgen.’

Hermkens: ‘Terug naar de realiteit van het microverhaal: dit gaat echt over jou en de buurman en ik en mijn man en ik en mijn kind en ik met mijn familie.’

Colpaert: ‘Maar bovendien: mijn dochter kan verliefd worden op de zoon van de buurman. Het ‘probleem’ krijgt dan nog grotere afmetingen.’

We raken ontregeld. Nieuwe medelanders en kinderen gooien alles overhoop.

Hermkens: ‘Ik heb een periode bij YAR, Youth at Risk, gewerkt. Dat is een groep jongeren die echt van de straat komt, jeugd die riskeert om helemaal ten onder te gaan. Daar was een programma waarbij de groep voor meer dan de helft uit skinheads bestond, jongeren met hakenkruisen en kaalgeschoren koppen. Maar er was ook een groep Marokkanen. Twee groepen die elkaar vijandig waren. Goed, we hebben dat programma gedaan. Dat betekende: met elkaar in een kasteel met een grote grens er omheen. Er moest van alles: therapie, sport, spel en sessies onder begeleiding van Amerikaanse *going therapists*. In de groep zat ook een vrouw met een verschrikkelijk verhaal van ontkenning en verkrachting. Ze was kaal, hard en tégen buitenlanders. Aan het eind van die drie weken zag ik dat ze contact had met een Marokkaan. Ik vroeg haar: ‘Hoe kan dat? Je kwam zo afwijzend binnen, en nu zie ik ...’ ‘Ja’, zei ze, ‘maar nu weet ik ook wat die mensen hebben meegemaakt.’ Ze had dus contact gemaakt met het lijden van de ander en zich daardoor laten raken. Dan zijn we bij Levinas.’

Colpaert: ‘Puur historisch bekeken was die vijand er in 1960 nog niet. Ik heb in Nederland gestudeerd en in Maastricht gewoond. Er waren toen veel Turken in dat

gebied, dat waren vrienden. Vriendelijke mensen die door de Nederlanders vriendelijk ontvangen werden. Wat is er gebeurd? Er was een soort deal: ieder leefde apart, maar in vriendschap. Maar de kinderen van de kinderen eisen nu erkenning en willen geen apart segment zijn van de samenleving waaraan ze meebetalen. Bovendien is het een feit dat de mensen die hier nu komen, ook ons de rekening presenteren voor kolonisatie. En daar zijn onze kinderen dan weer niet op voorbereid. Er moet nog veel verteld worden voor het vertrouwen kan groeien. Toevallig of niet zijn de armste

‘Ik wil een parallel trekken naar microniveau, want koloniseren, dat kunnen therapeuten ook.’

landen die het langst gekoloniseerd zijn, islamitische landen. Je krijgt daar dus grote macrorokeningen voor mensen met microrekeningen.’

Gaan de problemen met integratie niet over ongelijkheid en armoede?

Colpaert: ‘Ik denk dat het fundamenteel daarover gaat.’

Hermkens: ‘Armoede, in alle opzichten. Ik wil een parallel trekken naar microniveau, want koloniseren, dat kunnen therapeuten ook. ‘Ik weet wat goed voor jou is’, dus op de stoel van de expert, en de boeken lezen die daarover gaan en van daaruit werken. Dat is een koloniale positie.’

Maar de waardevolle, hoogstaande aspecten uit de Arabische cultuur, die niet meer herkenbaar zijn in wat op het plein van Hoog Catharijne gebeurt en opgroeit, kan het Westen daarbij behulpzaam zijn, of moet

dat toch vanuit henzelf komen?

Colpaert: ‘Onze scholen, hogescholen en universiteiten kunnen daar van betekenis zijn. Aan de universiteit van Leiden, bij de faculteit Arabistiek, zouden ze nog meer documenten kunnen vertalen en vrijgeven waarop Arabisch sprekenden trots zouden zijn. Hun zelfrespect zou erbij gebaat zijn, hun zoeken naar identiteit ook. En wij zouden ook ons geheugen kunnen opfrissen. Een theatermaker in Vlaanderen van Tunesische origine heeft me verteld dat hij tijdens zijn middelbare schooltijd beschaamd was over zijn eigen Arabische cultuur. Hij dacht dat het geen cultuur was, maar die cultuur werd thuis wel gehanteerd.’

Het is ook de vraag of je ze op deze manier kunt bereiken, omdat het een bepaalde sociale groep is.

Colpaert: ‘Nog niet. Daarom zeg ik ook dat we de ‘vervelende feiten’ niet mogen ontkennen. De moeilijkheden zijn er. En we zijn te laat begonnen om ze onder ogen te zien. Ja, nu we zitten echt in crisis. Het is vaak sociale chaos.’

Op de Vrije Universiteit loopt een grote groep Arabische studenten rond, die je weer hoop geven. Die geven je een heel ander gevoel dan de jongeren van dezelfde komaf die je hier op Hoog Catharijne tegenkomt.

Colpaert: ‘Dat is waar, maar we moeten toch ook in de gaten houden wie de inspirators zijn van deze mensen. De macht van Saudi-Arabië is op dit moment zeer groot. En ook leerstoelen ondervinden de druk vanuit een bepaalde islamitische hoek.’

Hermkens: ‘Is dat ook een vorm van kolonialisme?’

Colpaert: ‘Natuurlijk. Nu is er misschien al een omgekeerd kolonialisme bezig. Zij hebben de olie, het geld, en dat zullen we

geweten hebben!’

Hermkens: ‘Het is leunen op destructief recht, de ander de rekening presenteren en blind zijn voor de gevolgen.’

Colpaert: ‘Ja, precies, dit is echt Nagy.’

Hermkens: ‘En dit is met de ouders en het kind dus precies hetzelfde. De ouder is verblind door het leunen op destructief recht, terwijl het kind tegen de blindheid aanloopt en zegt: ‘Mamma...’. Niet intentioneel, maar door zijn ‘zijn’, naar het ‘zijn’ van de moeder en vader verlangt.’

Wat kunnen we de lezers meegeven?

Colpaert: ‘Ik hoop echt dat het jullie goed gaat en dat onze welvaartstaat en rechtstaat overeind mag blijven. Maar er zal moeten gecommuniceerd worden met de mensen met minder kansen, vaak ook nieuwe medelanders. Ik heb het gevoel dat die geen weet hebben van wat hen toebehoort. De schoonheid en schatten van hun eigen culturen worden niet doorgegeven, dus zijn ze dubbel beroofd. Nacer Khemir zei dat de tragiek vandaag is dat de spiegels waarin de kinderen zouden moeten kunnen kijken, blind en dof zijn geworden. Ook in zijn eigen Arabische cultuur. We moeten de spiegels weer doen blinken. Ik geloof dus dat we via verbeelding en mythisch spreken de mens weer een plek kunnen tonen in de kleine en grote kosmos. De meeste mensen weten tenslotte dat ze hier voorlopig zijn, dat ze een kleine plaats innemen, en dat ze nog plaats moeten overlaten voor het onverwachte. Voor een moslim is dat evident, voor een boeddhist en een christen ook, voor een verlichte geest ook. Alleen wie zich boven de ander verheft, heeft het daar lastig mee. Mensen in de rand bekijken ons – zou

16 Vakblad voor Contextuele Hulpverlening

Levinas zeggen – en bevragen ons op een tegendraadse manier over onze houding en positie tegenover de werkelijkheid. En ze trekken het matje weg onder onze voeten.’

Hermkens: ‘Ik denk dat mijn antwoord zou zijn: het ging bij jou over sterven Marc, misschien transgenerationale solidariteit, of die ene zin; je kunt slechts aan een eigen toekomst bouwen als je de ontwikkelingen uit je verleden hebt toegeëigend. Dan kun je niet herhalen, maar aan een eigen toekomst bouwen.’

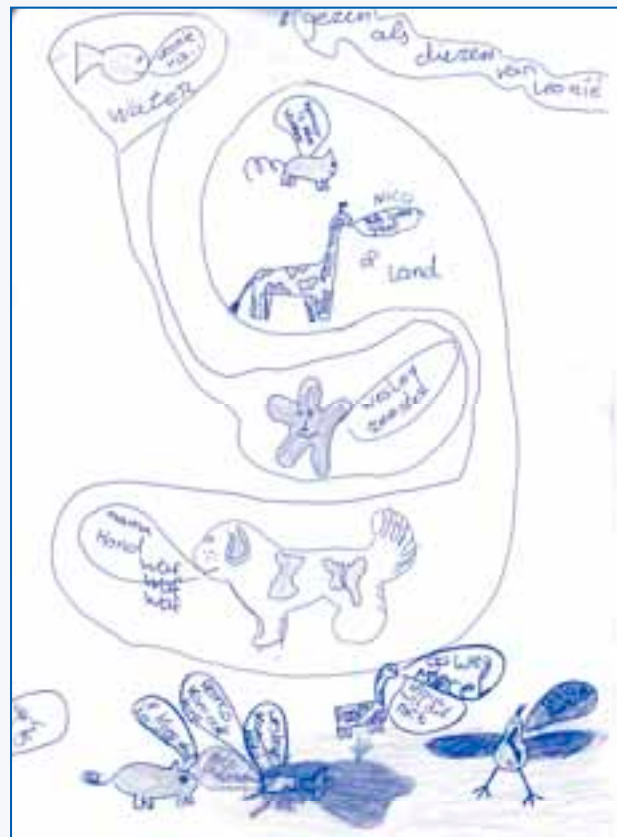
De vraag was wat werkers hiermee kunnen.

Colpaert: ‘Geen heldendom en geen heroïsme, dat bedoel ik zeker niet, maar wel – dit ziet er op papier raar uit – sterven aan de ander. Eigenlijk moet je dus aan die Marokkaanse druk een beetje dood gaan.’

Leen, jij had nog tekeningen die je wilde laten zien. Kun je er eentje beschrijven?

Hermkens laat de tekeningen zien die ze eigenlijk tijdens de lezing via de techniek had willen laten zien. Gevieren buigen we ons over de tekeningen. (De uitleg is te volgen door het bestuderen van de tekeningen).

Hermkens: ‘Twee momenten in de therapie. Het gaat over Leonie. Het kind is aangemeld: seksueel misbruik door een vriend van de opa en oma van moeders zijde. Moeder denkt dat Leonie ook

misbruikt is door vader. Het gaat om een samengesteld gezin. Leonie en haar broertje Wesley zijn twee kinderen van hun vader en moeder. Scheiding, moeder is hertrouwd. Moeder krijgt samen met haar nieuwe man nog een kind en dat is Remco. Seksueel misbruik, maar wat vooral speelde was de problematiek van de complexiteit van het samengestelde gezin. Leonie is dan negen of tien. Haar problemen zijn broekpoepen, die overal in huis verstopten, en nog een aantal echt somatische klachten. Deze tekening wordt op een gegeven moment gemaakt als we allemaal bij elkaar zijn. Het gaat er echt over hoe ingewikkeld het in een samengesteld gezin is. Dan vragen we aan Leonie of ze het gezin in de vorm van dieren wil tekenen. De vis is Leonie, haar broertje

Wesley is een zeester. Ze zitten samen in een watertje. Maar we zien ook dat er een afsluiting zit. Dan kijken we naar een ander gebied, daar wonen mamma, een blaffende hond, stiefpappa Timo als giraf. Remco, het stiefbroertje, is het varkentje. Als je hiernaar kijkt, wat valt je dan het eerste op?’

Hoe groot mamma is.

Colpaert: ‘Vreemd, die giraf. Dat is een vreemd dier.’

Die twee in het water zijn waterdieren, de anderen landdieren.

Hermkens: ‘De hond, de giraf en het varkentje zijn zoogdieren, die hebben een eigen ruimte, de anderen niet. Het kind is pas negen, hè, En ook alsof dit gebied, waarin

moeder, stiefvader en Remco zitten, naar het water hapt. Maar goed, dat is associatief.’

Maar het broertje wordt dan opgehaald en zij heeft haar eigen ruimte gecreëerd.

Hermkens: ‘Het lijkt alsof zij zich heeft afgesloten.’

Als die hap dichtgaat, valt zij er net buiten. In de moeder heeft ze ook organen getekend? Het lijken wel karbonades.

Hermkens: ‘Ja, en dat kun je dus zeggen: ‘Ik dacht dat het karbonadjes waren.’ Dan zegt

het kind: ‘Ben je helemaal gek geworden! Dat zijn van die vlekken op de hond!’ Zoals: ‘Een lift is gewoon een lift, doe niet zo raar!’ Die moeder blaft: hier is een verhaaltje. Zij zit in het water en roept: ‘Wesley, kom hier!’ ‘Remco, kom ook hier!’ ‘Help mamma!’, zegt Leonie. En Remco zegt: ‘Ik kom al, Leonie.’ ‘Help mamma!’ Maar mamma is hier. ‘Ik kom’, maar mamma staat er niet op. En dan is hier (Hermkens wijst aan) opa. ‘Ga weg!’ zegt de stiefpappa tegen haar eigen vader. Zie je de zwartheid, de kleuren? Dit is Martin: ‘Leonie wil dit niet, ga weg Martin!’ Hij komt dus op voor haar, althans, dat vertelt ze. We hebben het dus over de ingewikkeldheid en we kunnen dit bespreken. Drie, vier sessies later maakt ze de andere tekening. Marga is haar moe-

der, Marcel is haar echte vader. Dat vertelt dit kind. Een boom met wortels, afgehakt, en de bijl ligt aan de wortel van de boom. Het spat ervan af.’

Dit is ‘split loyalty’.

Hermkens: ‘Dat denken wij. Weg met die gedachte, en vertel aan het kind waarom. Een bijl, daar moet je niet mee beginnen, want dat is een heel agressief iets.’

Een blauwe zon.

Hermkens: ‘Nee, dat is een wolk die blaast. Uiteindelijk zei ze: ‘Er zit water in, en die blaast hard, want er moet water in, want die wortels gaan dood.’ Ja, krijg nu toch wat!’ **Colpaert:** ‘Waarom al die cirkeltjes rond Marga? Kun je dat vragen?’

Hermkens: ‘Ja, dat kun je vragen. Eerlijk gezegd herinner ik het me niet, maar het is wel heel sterk. Hier zit de energie van de hechting en de afhankelijkheid en het verlangen.’

Bescherming.

Hermkens: ‘Beschermd, ja, maar... dit was een echte *split loyalty*. Dat is zeker zo, maar het kind geeft het aan. Nadat dit besproken kon worden, het verhaal er mocht zijn in de taal van het kind. Dat wat het niet kon zeggen met taal, maar wel met haar lichaam (verstarren, de vuile was niet buiten hangen).’

Het interview eindigt zoals het begon: temidden van een aflopend symposium. Tegelijk is het geheel passend bij het gespreksonderwerp. Volop actueel. Een doorgaand gesprek waar je nog lang geen einde aan kunt maken. ◀

Vakblad voor Contextuele Hulpverlening 17